

TA'LIM JARAYONIDA MASOFAVIY O'QITISH TEXNOLOGIYASINI
QO'LLASH

Mehmonov Mashhurbek Husen o'g'li

texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent,

Mamatov Ilhombek Orif o'g'li

magistratura MTTYF-3 guruh talabasi

Toshkent Davlat Transport Universiteti

Annotatsiya: *Maqolada masofaviy o'qitishning afzalliklari, texnologik imkoniyatlari va dunyo bo'yicha rivojlanishi yoritilgan. Pandemiya davrida bu tizimning ahamiyati, maktab va kollejlarda onlayn darslar keng joriy etilishi asoslab o'tilgan. Ta'lim sifatini ta'minlash uchun raqamli strategiya ishlab chiqish muhimligi va shuningdek, masofaviy ta'lim uzluksiz, moslashuvchan va global ta'lim imkoniyatlarini ochib berishi keltirib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *Masofaviy o'qitish, raqamli strategiya, EdTech, pedagogik texnologiyalar, jonli masofaviy darslar, ta'lim sifati, pandemiya.*

Abstract: *The article highlights the advantages, technological capabilities, and global development of distance learning. The importance of this system during the pandemic, the widespread introduction of online lessons in schools and colleges, is substantiated. The importance of developing a digital strategy to ensure the quality of education, as well as the fact that distance learning opens up opportunities for continuous, flexible, and global education, is noted.*

Keywords: *Distance learning, digital strategy, EdTech, pedagogical technologies, live distance lessons, quality of education, pandemic.*

Masofaviy o'qitish-yangi va ancha progressiv bo'lgan o'qitish shaklidir. Bu usulning turli xil ta'lim muassasalariga, xususan, muhandislik, iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy sohalarga tatbiqi o'quvchi-talaba va o'qituvchilarni dunyoning ilg'or ilmiy maktablarining yuqori sifatli o'quv-uslubiy ishlanmalari, zamonaviy va so'nggi axborotlaridan, qayerda bo'lishidan qat'iy nazar, to'g'ridan-to'g'ri foydalanish imkoniyatini beradi. Bularning barchasini e'tiborga olgan holda Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi «Ustoz» fondi qiyofasida jahon institutlari bilan oliy ta'limda masofaviy o'qitish usuli komponentlarini tatbiq qilish haqida kelishuvlar tuzilgan.

Masofaviy o'qitishning an'anaviy o'qitish shakllaridan quyidagi xususiyatlarini farqlash mumkin:

- egiluvchanlik - o'ziga qulay vaqtda, joyda va sharoitda o'qitish imkoniyatini beradi;
- modullik - o'quv kursiga bog'liq bo'lmagan holatda shaxsiy hamda guruh talabiga javob beradigan o'quv rejasini amalga oshiradi;
- qurshov - bir vaqtda ko'p ishtirokchilarga o'quv axboroti bo'yicha murojaat qilish, tarmoq yordamida o'zaro axborot almashinuvini to'g'ri tashkil etish imkonini beradi;

- tejamkorlik - o'quv maydonlari, texnik vositalar, moddiy va ma'naviy ashyolardan unumli foydalanish, o'quv axborotlarini to'plangan va bir xillikka keltirilgan holda ifodalash hamda ularni o'zlashtiruvchi mutaxassisلامي tayyorlash bo'yicha xarajatlarni kamaytiradi;

- texnologiklik - ta'lim berish jarayonida insonni jahonning industrial fazosiga kiritishga imkon beradigan yangi axborot va telekommunikatsion texnologiyalardan foydalanish;

- ijtimoiy teng huquqlilik - o'qituvchining turar joyidan, salomatligi, moddiy ta'minlanganligidan kelib chiqib, katta ko'pchilikka mustaqil ta'lim uchun teng imkoniyat yaratiladi;

- baynalmilallik - ta'lim xizmatlari bozorida erishilgan yutuqlarning eksporti va importi ta'minlanadi [1].

Ilmiy texnik taraqqiyotning xususiyatlari mustaqil ishlash ko'nikma va malakalarini shakllantirish va uzluksiz, ijodiy bilimlarni egallashni talab qiladi. Bunday ta'lim xizmatlarini ko'rsatish istiqbolli, zamonaviy o'quv tizimlariga qo'yiladigan talablardan biridir. YUNESKO «Ta'limni axborotlash instituti» mutaxassislarining fikricha, ta'lim jarayonini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri dunyo aholisiga axborotlashtirish va telekommunikatsiya texnologiyalardan foydalangan holda, masofaviy o'qitish va mustaqil o'qish imkoniyatlaridan keng foydalanish ta'minotini yaratishdir.

Istiqbolli zamonaviy o'qitish tizimlari har bir shaxsning o'zi istagan ta'lim olish huquqidan foydalana olish imkoniyatini berishi kerak. Masofaviy o'qitish aynan shunday o'qitish shakli bo'la oladi.

O'qitishning bu tizimi boshlang'ich rivojlanish bosqichidadir.

AQSH da 1 mlnga yaqin odam masofaviy o'qitish tizimida o'qimoqda. Bu tizimda televideniya imkoniyatlaridan keng foydalanilmoqda.

Ispaniyada masofaviy o'qitish Milliy universiteti faoliyat ko'rsatmoqda. Bu yerda sirtqi oliy ta'lim olish hamda o'qituvchilarning malakasini oshirish mumkin.

Masofaviy o'qitish texnologiyasi bo'yicha barcha topshiriqlar masofadan turib bajariladi, imtihonlar esa oliy o'quv yurtida topshiriladi. Masofaviy o'qitish Yaponiya, Turkiya, Xitoy, Hindiston, Iroq, Koreya, Finlyandiya, Avstraliya va Rossiyada rivojlanmoqda. Masofaviy o'qitish faqat milliy ta'lim tizimlardagina rivojlanib qolmay, balkim, alohida tijorat kompaniyalarida ham rivojlanmoqda, masalan IBM, General Motors, Ford va boshqalar.

Masofaviy o'qitish texnologiyasi tushunchasi standartlashtirilmagan. Eng ko'p tarqalgan ta'rif quyidagicha: masofaviy o'qitish texnologiyasi bu ta'limni belgilangan mazmunini nusxalab amalga oshirishga yo'naltirilgan usullar tizimi, maxsus vositalarning, o'qitish shakllarining majmuasidir. Masofaviy o'qitish texnologiyasi pedagogik texnologiyalarning bir ko'rinishi sifatida qabul qilinishi mumkin. «Pedagogik texnologiya» tushunchasi standartlashtirilmaganligini hisobga olgan holda, ko'pincha YUNESKO qabul qilgan tushuncha ishlatiladi. Pedagogik texnologiya tushunchasiga berilgan YUNESKO ta'rifiga ko'ra masofaviy o'qitishga quyidagi ta'rifni shakllantirish mumkin: masofaviy o'qitish texnologiyasi – bu inson va texnik resurslarini, ularning o'zaro aloqasini, hisobga olgan

holda, ta'lim xizmatining butun jarayonini yaratish, qo'llash va ommaboplashtirish tizimli yondashuvi bo'lib, bilvosita individuallashtirish ta'lim tizimida o'qitish shakllarini maqbullashtirishni o'ziga vazifa qilib qo'yadi.

Masofaviy o'qitish texnologiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- ta'lim axborotlarini taqdim etish texnologiyasi;
- ta'lim axborotlarini uzatish texnologiyasi;
- ta'lim axborotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyasi.

Ta'lim axboroti: muayyan faoliyat turi, ixtisosini amalga oshirishda qo'llashi uchun, ta'lim oluvchiga berish kerak bo'lgan bilimlardir. Masofaviy o'qitish tizimida yangi elektron kitoblarga alohida talablar qo'yiladi. Elektron kitoblardagi ta'limiy axborot tinglovchining psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tayyorlanishi kerak, chunki u bu axborotni kompyuter ekrani orqali qabul qiladi.

Ta'lim texnologiyasi – bu ta'lim axborotlarini manbadan iste'molchiga uzatishda qo'llaniladigan didaktik uslublar majmuasidir. Masofaviy o'qitish tizimida tasviriy fikrlashni faollashtirishga alohida e'tibor berilishi kerak, ya'ni o'qituvchi fikrini tasviriy obrazlar ko'rinishida taqdim etishi kerak. Masofaviy o'qitish tizimi ta'lim texnologiyalarida fikr, axborot, bilimni vizuallashtirish, katta ahamiyatga ega.

Masofaviy o'qitish tizimida quyidagi ta'lim texnologiyalarini ishlatish mumkin:

- video-ma'ruzalari;
- multimedia-ma'ruzalar va laboratoriya ishlari;
- elektron va multimedia-darsliklari;
- kompyuter test tizimlari;
- imitatsiyalar;
- modellari va kompyuter trenajyorlar;
- telekommunikatsiya vositalaridan foydalanuvchi konsultatsiya va testlar;
- videokonferensiyalar [2].

Shuningdek, dunyo tajribasidan ma'lumki "case-study" maktablari va kollejlari pandemiyaga qadar o'qitish va o'rganishni qo'llab-quvvatlash, shu jumladan yetkazib berish uchun masofaviy ta'limda EdTechdan keng foydalanilgani takitlab o'tilgan. Biroq, jonli masofaviy darslarni o'tkazish kamroq tarqalgan edi. 2020-yil mart oyida maktablarning qisman yopilishining birinchi davrigacha. Aksariyat sharoitlarda masofaviy ta'limdan foydalanish davrida joriy etilgan yangi yondashuv edi.

Favqulodda vaziyat doirasida Angliyada maktablarning qisman yopilishining birinchi yoki ikkinchi davri pandemiyaga javob. Bu milliy tadqiqotlar natijalariga mos keladi (Montacute va Cullinane, 2021), maktablar onlayn rejimini sezilarli darajada oshirganini aniqladi. Maktablarni qisman yopishning ikkinchi davrida ta'lim berish, bunda maktablarning yarmidan ko'pi 2021-yil yanvar oyida jonli onlayn darslarni o'tkazgan o'qituvchilar (54%) ni tashkil etdi. Maktab va kollejlarda masofaviy ta'limdan foydalanish asosiy sabab bo'lgani ajablanarli emas. Pandemiya davrida izolyatsiya qilingan o'quvchilar va o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash yoki kimlar maktab yoki kollejdagi o'qiy olmaganlarga

turli yo'llar bilan yetkazildi. Ba'zi maktablar odatdagi o'quv kunini takrorlab, jonli efirda darslarni taklif qildi.

Raqamli strategiyaning mavjud bo'lishi kutilmalarni belgilash, ta'lim sifatining yuqori darajasini saqlash hamda fanlar va bosqichlar bo'yicha izchillikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Namunamizdagi ta'lim muassasalarining bir nechtasi birinchi lokdaungacha raqamli strategiyaga ega bo'lganini bildirgan xolos. Ba'zi holat tahlili ishtirokchilari uchun raqamli strategiya ishlab chiqilishi moslashuvchan jarayon bo'lib, 2020-yil mart oyidagi birinchi lokdaunidan so'ng tez sur'atlarda shakllana boshlagan. Masalan, davlat tomonidan moliyalashtiriladigan o'rta maktabning yuqori rahbariyati ta'kidlashicha, 2021-yil yanvar oyida, maktablarning ikkinchi qisman yopilishi davriga kelib, muassasa anchayin yaxshi tayyorlangan bo'lib, fanlar bo'yicha ta'limning izchil yondashuvi shakllantirilgan. Rahbarlar barcha o'qituvchilar darslarning 75 foizini masofaviy jonli ta'lim orqali o'tkazishi kerakligi bo'yicha talabni belgilagan [3].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda masofaviy o'qitishning zamonaviy ta'lim jarayonida strategik ahamiyatga ega ekanligi asoslab o'tildi. Masofaviy ta'limning egiluvchanligi, modulligi, tejamkorligi va texnologik imkoniyatlari uni an'anaviy ta'lim shakllariga kuchli alternativa sifatida namoyon etishi keltirib o'tildi. Pandemiya sharoitida EdTech yechimlaridan foydalanishning keskin ortishi raqamli strategiyalarning har bir ta'lim muassasasi uchun zarurligini yana bir bor isbotladi.

"Case-study" natijalari shuni ko'rsatdiki, maktab va kollejlarda raqamli strategiyaning shakllanishi, jonli masofaviy darslarning joriy etilishi hamda raqamli infratuzilmaning mustahkamlanishi ta'lim sifati va izchilligini ta'minlashda muhim omil bo'lgan. Xalqaro tajriba masofaviy ta'limni qo'llash jarayonida texnologik resurslar, metodik yondashuvlar va malakali pedagoglarning o'zaro uyg'unligini muhimligi o'rganildi va ilmiy asoslandi.

Xulosa qismida umuman olganda, masofaviy o'qitish tizimini rivojlantirish ta'limning uzluksizligi, ochiqligi va raqamli kompetensiyalarni shakllantirishda muhim strategik yo'nalish bo'lib qolishini tushundim.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. H.T. Omonov, N.X. Xo'jayev, S.A. Madyarova, E.U.Eshchonov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent-2009 yil.

2. N.F.Saydalixodjaeva. "Pedagogik texnologiyalar" moduli bo'yicha O'quv uslubiy majmua. Toshkent-2021 yil.

3. Matt Walker, Eleanor Bradley, Caroline Sharp, Hilary Grayson, Gustavo Lopes and Jess Chu – National Foundation for Educational Research; Education technology for remote teaching Research report, November 2022.